

Geliş Tarihi : 27.11.2023
Kabul Tarihi : 22.02.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1396331>

Ahmedova, A. (2024). Altun Yaruk'ta tekrarlar. *HUMANITAS - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(23), 1-20.
<https://doi.org/10.20304/humanitas.1396331>

ALTUN YARUK'TA TEKRARLAR

Aysel AHMEDOVA¹

ÖZ

Eski Uygurca metinlerin birçoğu dinî metinlerdir fakat onlarda edebî özellikler de yaygın görülür. *Altun Yaruk Sudur* Budist çevreye ait Eski Uygur eserlerinin en büyüklerinden biridir. Bu eserde söz sanatlarına ve onlardan biri olan tekrarlara sıkça rastlanır. Tekrarlar *Altun Yaruk*'a edebî değer katar ve metinde bağdaşıklığı sağlar. *Altun Yaruk*'ta tekrarların farklı türleri yer alır: anafor (cümle başında sözcüklerin tekrarı), epifor (cümle sonunda sözcüklerin tekrarı), tekrardan oluşan ikilemelerin tekrarı, aynı sözcüğün farklı şekillerinin kullanımı, aynı kökten oluşan farklı sözcüklerin kullanımı, cümlenin veya onun belirli bir kısmının tekrarı, yardımcı sözcüklerin (sontakılar, bağlaçlar) tekrarı vs. Eserde gönderim ögesi olarak zamirler kullanılmak yerine, önceki sözcüğün doğrudan kullanımına baş vurulur. *Altun Yaruk*'ta neredeyse tamamı tekrardan oluşan metin parçaları da vardır. Araştırmanın amacı *Altun Yaruk*'taki tekrarları belirlemek, tekrarların farklı türlerini ve kullanım özelliklerini ortaya çıkarmaktır. Bunun için tekrarlar, onların türleri ve metinde bağdaşıklığın sağlanmasında tekrarların rolü gibi kavramlarla ilgili araştırmalara başvurulacak, *Altun Yaruk*'taki tekrar örnekleri incelenecek ve onların anlamları açıklanarak metnin oluşmasındaki görevleri ortaya çıkarılacaktır. Yazı *Altun Yaruk*'ta tekrarların çok yaygın olduğunu, bu tekrarların metinde bağdaşıklık sağladığını, metne şiirsellik ve ifade gücü kattığını, onu daha anlaşılır ve akılda kalıcı kıldığını savunmaktadır. Ayrıca *Altun Yaruk*'ta geçen tekrarların tesadüf eseri oluşmadığı, her birinin çevirmenin isteği ve kararı ile metne eklendiğini gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur metinleri, Edebî sanatlar, Bağdaşıklık, Anafor, Epifor

¹ Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Nesimi adına Dilcilik Enstitüsü, aysel901120@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0904-2998>

Date Received : 27.11.2023

Date Accepted : 22.02.2024

 <https://doi.org/10.20304/humanitas.1396331>

Ahmedova, A. (2024). Repetitions in Altun Yaruk. *HUMANITAS - Journal of Social Sciences*, 12(23), 1-20.
<https://doi.org/10.20304/humanitas.1396331>

REPETITIONS IN *ALTUN YARUK*

Aysel AHMEDOVA¹

ABSTRACT

Most of the Old Uyghur texts are religious texts, but literary features are also common in these texts. *Altun Yaruk Sudur* is one of the biggest Old Uyghur Buddhist works. Figures of speech including repetitions are frequently encountered in this work. Repetitions add literary value to *Altun Yaruk* and provide the text with coherence. There are various types of repetitions in *Altun Yaruk* such as anaphora (repeating the words at the beginning of the sentences), epiphora (repeating the words at the end of the sentences), repeating the hendiadys made of the same words, using different forms of the same word, using different words from the same root, repeating the sentence or some parts of it, repeating functional parts of speech (postpositions, conjunctions), etc. Instead of the use of pronouns as reference items, the work uses the previous word. In *Altun Yaruk*, there are paragraphs which are almost entirely composed of repetitions. The aim of the study is to determine repetitions in *Altun Yaruk*, to find out the types and usage characteristics of the repetitions. For this purpose, we will apply to the studies on the notions like repetitions, their types, and the role of repetitions in forming cohesion in texts, we will analyze the examples of repetitions in *Altun Yaruk*, and by explaining their meanings, we will define their functions in forming the text. The paper asserts that repetitions are very frequent in *Altun Yaruk*, that these repetitions form cohesion in the text, they add poetic features and expressive power to the text, they make it more comprehensible and memorable. Besides, it will show that the repetitions in *Altun Yaruk* were not made by chance, but each of them was added to the text by the will and decision of the translator.

Keywords: Old Uyghur texts, Figures of speech, Cohesion, Anaphora, Epiphora

¹ Dr., Azerbaijan National Academy of Sciences Institute of Linguistics named after Nasimi, aysel901120@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0904-2998>

Giriş

Budist çevreye ait Eski Uygurca eserlerden biri olan *Altun Yaruk* dinî bir metin olmakla beraber edebî özellikler de taşır. Bu özelliklerden biri de eserde söz sanatları örneklerinin yer almasıdır. Tekrarlar söz sanatlarının oluşumunda önemli rol oynadığı gibi, metnin daha iyi anlaşılmasını ve metnin bağdaşıklığının kurulmasını da sağlamaktadır. Eski Uygur metinlerinde tekrarlar yaygın olarak kullanılır. *Altun Yaruk*'ta ise tekrarlar diğer eserlere nazaran da ön plandadır.

Altun Yaruk dinî bir metin olmakla beraber aynı zamanda edebî eser özelliklerine de sahiptir. Özellikle de içinde yer alan şiir parçaları, hikâyeler eserin edebî değerini artırır niteliktedir. Edebî eserlerin anlatım özellikleri günlük dilden farklıdır:

Ancak yoğun duygu ve coşkular her zaman günlük dildeki kelimelerle ifade edilmezler. Çünkü günlük dilde sözcükler ve ifade kalıpları, çok kullanılmalarından dolayı yıpranırlar, canlılıklarını yitirirler. Sanatçının güçlü bir anlatıma ulaşmak için kelimeyi yeniden canlandırması, ona günlük dildekinden farklı anlamlar yüklemesi gerekir (Özkan, 2015, s. 70).

Fakat *Altun Yaruk*'u tam anlamıyla bir edebî metin olarak da göremeyiz. Çünkü “edebî metinler sanat metinleri içinde yer alır. Bunlar doğrudan bilgi iletmek veya öğretmek amacıyla değil, yaşatmak amacıyla oluşturulur” (Özkan, 2015, s. 72). Halbuki dinî bir metin olan *Altun Yaruk*'un yazılma amacı dinî bilgileri öğretmektir ve bunun için metinde sık sık Budist öğretinin ana kavramlarının açıklamalarına yer verilir.

Edebî metinlerin dili ve üslubu ait olduğu çevreye ve döneme bağlıdır:

Edebî metinler, sosyal bir çevrenin ürünü olarak ortaya çıkarlar. Bu bakımdan ortaya çıktıkları dönemden, kendisini çevreleyen toplumsal ve kültürel yapıdan, kendi dışındaki başka iletişim imkânlarından bazı öğeler de içerirler. O nedenle metni incelemek, değerlendirmek ve yorumlamak için yazıldığı dönemin dilini, kültür değerlerini bilmek gerekir (Özkan, 2015, s. 75).

Altun Yaruk'u da anlamak için onun yazıldığı dönem ve çevreyi araştırmak gerekir. Şöyle ki Budist çevreye ait olan bu eserin içeriği bütünüyle bu öğretiyi üzerinde kurulmuş, dili de bu çevreye ait diğer metinlerle ortak özelliklere sahiptir. Bunun yanı sıra eserin üslubu da Budist çevresi Eski Uygur metinleri için ortak olan bir üsluba dayanır.

Edebî eserlerin dilini günlük dilden farklı kılan özellikleri aslında günlük dilin kendisinden kaynaklanır, onun öğelerinin farklı şekilde kullanılması ve anlamlandırılması ile ortaya çıkar: “Günlük dilin söz değerlerine yeni anlamlar yükleyebilir. Kelimelerin yan anlamlarından, mecaz anlamlarından, çağrışımlarından yararlanarak, onlara, anlatmak istediğine uygun yeni boyutlar kazandırır” (Özkan, 2015, s. 73).

Altun Yaruk'un üslubu edebî eserlere has olan özellikleri de barındırır ve bu özelliklerden biri de tekrarlardır. “Düşüncenin dildeki yansıması olan cümleleri daha etkili duruma getiren ve dilin ifade gücünü yükselterek anlam sınırlarını çizme imkânı bulunan tekrarlı yapılar Türkçenin en eski dönemlerinden bugüne kadar farklı şekillerde kullanılmıştır” (Hirik, 2018, s. 43).

Normalde metinde tekrarın kullanımı fazlalık olarak görülse de edebî metinlerde bu tekrarlar özel görev üstlenir, onları başka metinlerden ayırır: “İşte bunun içindir ki, dilde

kullanmak zorunda olduğu tekrarlara daha estetik bir görünüm verme, hatta onları gizleme, çabucak görülmeyecek biçime sokma çabası söz konusudur. Bunun en güzel yolu söz sanatlarıdır” (Üstünova, 2001, s. 236).

Doğan Aksan tekrar kavramını karşılamak için yineleme terimini kullanır ve onun metindeki görevinin metinde belirtilen fikirleri vurgulamanın yanı sıra metne ritim katmak da olduğunu gösterir: “Yinelemeler, ister bir ya da birden çok sözcükte, ister dizelerde, isterse dizelerin oluşturduğu öbeklerde görülsün, şiiri okuyan/dinleyende belli tasarımların, yargıların vurgulanmasını sağlarken bunun yanı sıra belli bir ritim meydana getirebilir” (Aksan, 2004, s. 48). Bu özel olarak şiir dili için söylenmiş olsa da tekrarların belirli kavramları vurgulaması ve bunu yaparken aynı zamanda metne ritim katması düzyazı için de geçerlidir. Bunu aşağıda *Altun Yaruk*'tan gösterdiğimiz örneklerde de görebiliriz.

Metne edebî nitelik katan tekrarlar aynı zamanda Eski Türk şiirinin önemli kurucu öğelerindedir: “Buna göre yinelemeler, ikilemelerin yer değiştirmesi, eş değerli seslerin kullanımı, terim ve özel adlardan yararlanma ve aynı kökten sözcük kullanımı şairlerin işini kolaylaştıran usullerindedir” (Besli, 2021, s. 89). Bu yalnızca tekrarlar değil, bütün söz sanatları için geçerli bir durumdur:

Söz sanatları aracılığıyla dile güzellik, orijinallik, anlatım zenginliği gibi nitelikler kazandırılmaktadır. Bu nedenle Türk edebiyatının ilk dönemlerinden beri kullanılmakta, meydana getirilen eserlere -özellikle manzum eserlere- bu yolla anlam genişliği, derinliği verilmeye, okuyucu üzerinde yoğun etkiler bırakılmaya çalışılmaktadır (Üstünova, 2001, s. 235).

Tekrarlar dinî metinlerin kurulmasında da önemli role sahiptir:

Yeni bir dine ait terminolojinin kavranması için manzum metinler sıklıkla pragmatik bir amaçla kullanılmıştır. Şiir dilinin sahip olduğu ahenk unsurları vasıtasıyla (tekrarlar, aliterasyonlar, kafiye düzeni vb.) inanırların yabancı olduğu bu terimlerin öğrenilmesi ve akılda tutulması kolaylaştırılmıştır (Besli, 2021, s. 92).

Dinî metinlerin anlattıkları tekrarların kullanımı ile pekiştirilir ve akılda kalıcı bir duruma getirilir.

Tekrarlar farklı terimlerle adlandırılmıştır: İkileme, ikizleme, üçleme, yineleme, tekrar vb. (Hirik, 2018, s. 44). Hirik bunların fonetik, morfolojik, leksik ve sentaktik tekrarlı yapılar gibi türlerini belirler (Hirik, 2018, s. 44). Bununla beraber tekrarların farklı türleri de olduğu belirtilir:

Özellikle iletişimsel bir araç olarak dil kullanıcısının karşısındakine bir düşüncüyü aktarma isteği ile daha vurgulu ve pekiştirilmiş bir ifade için tekrarlara başvurduğu gerçeği dışında, evrensel literatürde anadiplosis, anaphora, antimetabol, climax, epanadiplosis, epanalepsis, epistrophe, epizluxis vb. gibi adlarla anılan üsluba yönelik sanatlar için tekrarların kullanıldığı bilinmektedir (Ağca, Azılı 2020, s. 119-120).

Kerime Üstünova'ya göre tekrarlar yoluyla oluşan söz sanatları şunlardır: aliterasyon, asonans, cinas, îade, kalb, müşakele, reddü'l-acüz ale's-sadr, seci, tard ü aks, tedvir, tekrir, teşbih (Üstünova, 2001, s. 236).

Tekrarların farklı kullanım amaçları vardır, bunlar metnin üslubu, anlamı ile ilişkili olabildiği gibi, metinde bağdaşıklık kurulması amacı da taşır. Tekrar çoğunlukla anlamın kuvvetlendirilmesi ve pekiştirilmesine yardımcı olur. Tekrarın kullanım amaçları şöyle gösterilir: “sözce ya da tümcede aynı sözcüğün ya da sözcük biçiminin anlamı pekiştirmek, anlatıma güç kazandırmak, süreklilik bildirmek, karşılaştırma yapmak ya da çokluk ifade etmek” (Burgucu, 2019, s. 1), “vurgu, açıklama, pekiştirme, belirtme” (Balyemez, 2011, s. 226), “şiir dilinde söylenenin akılda kalmasını kolaylaştırması ve etkiyi arttırması” (Kalsın, 2016, s. 134). Tekrarlar metnin anlamının kuvvetlendirilmesinin en önemli araçlarından biridir: “Metin içinde yerinde yapılan tekrarlar, metni her yönden güçlü kılar” (Balyemez, 2011, s. 227).

Tekrarların metinde üstlendiği görevlerden biri de metinde bağdaşıklık sağlamak, metindeki fikir ve kavramların birbiri ile ilişkilendirilmesini sağlamaktır. Tekrarlar metinde bağdaşıklık sağlamak için en önemli araçlardan biridir.

Bağdaşıklık metinselliği meydana getiren ölçütlerden biri olarak görülür (Lüleci, 2016, s. 600). Bağdaşıklık “bir metni meydana getiren cümle veya yargılar arasındaki anlam bağlantısının dil öğeleri ve dil kuralları aracılığıyla sağlanması” olarak tanımlanabilir (Balyemez, 2020, s. 135). Buradaki dil öğeleri sözlük birimleri ve gramer yapılarından oluşur: “Bağdaşıklık basitçe cümleyi belirli sözcüklerin veya gramer özelliklerinin o cümleyi metinde ondan önceki (yahut sonraki) cümlelere bağlama yolu (yöntemi) olarak nitelendirilebilir (Hoey, 1991, s. 2). Yani metinde bağdaşıklık sağlamak için sözcükler, onların farklı şekilleri, yardımcı sözcükler, sözcük öbekleri ve bu dil öğeleri arasındaki çeşitli ilişkiler esas alınır. Sözcüklerin ve sözcük öbeklerinin tekrar kullanımını da bağdaşıkların kurulmasına yardım eder.

Bağdaşıklık sadece dil birimleri ve onlar arasındaki dilbilgisel ilişkilerle sınırlandırılmaz. Bağdaşıklık çeşitli yollarla metinde bir anlam ve anlatım bütünlüğünün kurulmasıdır: “Metinselliğin temel ölçütlerinden biri olan bağdaşıklık, bir ögenin söylemdeki yorumunun, bir başka ögeye bağlı olduğu durumları kapsar” (Subaşı Uzun, 1995, s. 36). Bağdaşıklık ayrı ayrı öğeleri birbirine bağlamakla metinde bir bütünlük sağlar: “İyi kurulmuş bir metinde metni oluşturan unsurları birbirlerine sınıksız bağlayan, “bir yazının metin olmasını sağlayan, metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümü”ne bağdaşıklık adı verilir” (Uzun, 2017, s. 723).

“Tümcelerin birbirlerine eklenerek bir metin oluşturmasını sağlayabilmek için uyulması gereken ölçütlerden bazıları doğrudan metnin yüzey yapısıyla, yani sözcük ve sözdizimi düzeyiyle ilgilidir ve bunlar metnin kendi içinde uyumlu olmasını sağlar” (Onursal, 2003, s. 8). Bağdaşıklık da bunlardan biridir. Bağdaşıklık metnin yüzey yapısı ile ilgili özelliklerdendir çünkü bağdaşıklık metnin şekilsel görünümünde bulunur ve buradan hareketle metnin anlamının kurulmasına yardımcı olur.

Bağdaşıklık yalnızca yüzey yapıyla ilgili olmakla kalmayıp, yüzey yapıda bulunan dil öğeleri arasındaki çizgisel ilişkilere dayanır: “Bu anlamda bağdaşıklık, göndergesel veya anlamsal olarak birbirine bağlı tümceler arasındaki çizgisel ilişkileri ifade eder (Reinhart 1980: 168)” (Lüleci, 2016, s. 603). Tekrarlar da çizgisel ilişkiler oluşturur çünkü onlar ardışık cümleler arasında, hatta birbirinden uzak cümleler ve daha büyük metin unsurları arasında ilişki kurar.

Buna rağmen bağdaşıklıkla anlamla ilişkisi de dikkatten kaçmaz. Halliday ve Hasan onu anlamsal bir kavram olarak ele alırlar: “Bağdaşıklık kavramı anlamsal bir kavramdır; metinde bulunan ve onun metin olarak nitelendirilmesini sağlayan anlam ilişkilerini tanımlar” (Halliday & Hasan, 1976, s. 5). Halliday ve Hasan bağdaşıklık öğelerini 5 sınıfa ayırmışlardır: conjunction (bağlama), reference (atıf, istinad), substitution (yerine geçme), ellipsis (düşme), lexical cohesion (sözcüksel bağdaşıklık) (Halliday & Hasan, 1976). Hoey’e göre “bağdaşıklık öğelerinin bu sınıfları için ortak olan özellik hepsinin tekrarın yollarından olmasıdır” (Hoey, 1991, s. 6).

Bağdaşıklıkla sağlayan farklı unsurların varlığı gösterilir. Bunlardan biri de tekrarlardır. Örneğin, Halliday ve Hasan sözcük bağdaşıklıkla yahut sözlüksel bağdaşıklıktan (lexical cohesion) söz eder ve onun bir türü olarak tekrar yahut yinelemeleri (reiteration) gösterir (Balyemez, 2020, s. 136). Buradaki *lexical cohesion* teriminin sözlüksel bağdaşıklık olarak çevrilmesi Balyemez’e göre doğru değildir çünkü “metin oluşumunda ve anlamlandırılmasında kelimenin sözlükteki anlamı değil de metindeki anlamı önemlidir” (Balyemez, 2020, s. 164). Ve bu nedenle de Balyemez bu terimi karşılamak için “kelime bağdaşıklıkla” ifadesini kullanır ki bu da kabul edilebilir bir çeviridir. *Lexical* terimi Türkçeye “sözcüksel” olarak da çevrilebilir çünkü o yalnızca sözlük değil, aynı zamanda sözcüklerle de ilgilidir. Şöyle ki sözcüğe *lexical unit* de denir. Bu nedenle de ona “sözcüksel bağdaşıklık” da diyebiliriz.

Tekrarların genelde sözcüksel bağdaşıklıkla dahil edildiğini görürüz (Subaşı Uzun, 1995, s. 77; Uzun, 2017, s. 725-726). Burada çoğunlukla sözcüklerin tekrarı böyle bir düşünceyi ortaya çıkarır.

Tekrarlar bağdaşıklıkla oluşturulmasında önemli rol oynar: “Tekrarların en büyük özellikleri, cümlelerin birbirine bağlanmasına, bir bütünün oluşmasına hizmet etmektir” (Üstünova, 2001, s. 236). *Altun Yaruk* metninde bağdaşıklıkla sağlanmasında en yaygın öğeler tekrarlardır. Bu metnin daha iyi anlaşılmasının yanı sıra anlamın da pekiştirilmesine yardımcı olur. “Yinelemeler bağdaşıklık yapısı oluştururken metnin içerik bütünlüğünü sağlamada da belirgin değerler yüklenmektedir. Bu tür yinelemeler bağdaşıklık sağlamanın ötesinde açık bir pekiştirme işlevi yerine getirmektedir” (Parlak, 2009, s. 106). Metinde tekrarlarla bağdaşıklıkla kurulması en küçük öğeden en büyüğüne kadar gerçekleşebilir:

Seslerin, eklerin, sözcüklerin, sözcük öbeklerinin tekrarı, cümle kuruluşlarının, cümle yapılarının tekrarı koşullandırır. Aynı kuruluşlu cümlelerin gelişmesi, anlam tekrarına yol açar; cümle anlamlarını birbirine yakıştırmağa bilendir. Bütün bu olaylar birden çok cümleyi sınıksız birbirine bağlar (Üstünova, 2001, s. 235-236).

Bağdaşıklık öğesi olarak tekrarlar aşağıdaki gibi tanımlanır: “Aynı sözlük birimlerinin veya eşanlamlı sözcüklerin veya birlikte kullanılan aynı sözcük sınıfının üyelerinin birbirine daha yakın veya çok da uzak olmayan iki yahut daha fazla cümlede yer alması belirli şartlar altında bağdaşıklık olabilir” (Gutwinski, 1976, s. 80). Halliday ve Hasan *reiteration* (yineleme) dedikleri tekrarı şöyle anlatırlar: “Yineleme sözcüksel bağdaşıklıkla öyle bir şeklidir ki bir taraftan bir sözlük biriminin tekrarı, diğer taraftan bir sözlük birimine atıfta bulunmak için daha genel bir sözcüğün kullanımı ve bunların arasındaki çeşitli şeyler -eşanlamlı sözcükler, yakın anlamlı sözcükler ve daha genel anlamlı sözcükler- ile kurulur (Halliday & Hasan, 1976, s. 278). Görüldüğü gibi onların ele aldığı yineleme kavramı bizim burada bahsettiğimiz

tekrarlardan daha geniştir. Şöyle ki onlar yalnızca sözcüklerin tekrarını değil, anlamların tekrarını da esas alırlar.

Sözcüksel bağdaşıklıkla ilgili olan tekrarda bağlaçlar, edatlar gibi dilbilgisel görev üstlenen sözcüklerin bulunması konusu tartışmalıdır. Gutwinski bu konuda şöyle yazar: “Bu yüzden dilbilgisel bağdaşıklık adı altında öğrenilen bütün ögeler, aynı zamanda diğer kapalı sistem ögeleri, ön takılar bağdaşıklıkla ilgili sözcüksel özelliklerinin incelenmesinin dışında tutulacaktır” (Gutwinski, 1976, s. 80). Hoey de yardımcı sözcüklerin tekrarını sözcüksel bağdaşıklıktan ayırır (Hoey, 1991, s. 53). Onlar tekrarları yalnızca bağdaşıklık ögeleri olarak ele aldığı için yalnızca belirli bir kavramı karşılayan sözcükleri bu kategoriye dâhil ederler. Bu tür sözcüklerin tekrarı diğerlerinden farklı olarak metinde daha önce kullanılmış bir kavrama atıfta bulunmaz. Fakat onların tekrarı da metinde bağdaşıklıkla sağlanması için önem arz eder, metnin parçaları arasında ilişkiyi güçlendirmekle metni bir bütün hâline getirir.

Metinde bağdaşıklıkla ilgili olarak da tekrarların farklı türleri belirlenmiştir. Bunlardan biri ve en yaygın basit sözcüksel tekrarlardır: “Sözcüksel bağdaşıklıkla ilgili en açık örneği aynı sözlük biriminin birbirine bitişik iki veya daha fazla tümce yahut cümlede aynı anlamda kullanılmasıdır” (Gutwinski, 1976, s. 80). “Basit sözcüksel tekrar artık metinde yer almış bir sözcüğün kapalı dilbilgisel paradigma yönünden tamamen açıklanabilir bir şekli aşmayacak kadar değişikliğe uğrayarak tekrarlanmasıdır” (Hoey, 1991, s. 53). Yani basit sözcüksel tekrarda aynı sözcük veya onun biçimbirimsel şekilleri tekrarlanır.

Türkçede bağdaşıklıkla ilgili kurulmasında en önemli araçlardan biri zamirlerdir. Onlar gönderim ögeleri arasında gösterilir. (Subaşı Uzun, 1995, s. 40). Eski Uygur metinlerinde bağdaşıklık oluşturma amacıyla, gönderim ögesi olarak zamirlerin kullanımı değil, önceki sözcüğün tekrarı görülür. Aynı özellik Türkçenin önemli kaynaklarından olan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de görülür:

Bu tür tekrarların öncelikli amacı, olayı alıcıya daha açık aktarma çabasıdır. Özellikle sözlü anlatım sırasında hangi hareketin kim tarafından yapıldığı alıcı tarafından karıştırılabilir. Anlatıcı, bu karışıklığı engellemek için aktarım sırasında sık sık özne tekrarı yapmıştır. Bunun yanında metnimizde bazı kelime ve kelime gruplarının özellikle vurgulanmak istendiği için eksilti, zamir kullanma, sıralı cümle oluşturma vb. yollara başvurulmadığını, ilgili birimlerin tekrar edildiğini gördük (Balyemez, 2011, s. 239).

Leyla Subaşı Uzun bu tür yinelemelerin Tonyukuk metninde sayıca fazla olduğunu belirtir (Subaşı Uzun, 1995, s. 77). Bu özellik aynen *Altun Yaruk*'ta ve diğer Eski Uygur metinlerinde de korunmuştur. Onlarda da metnin bağdaşıklıkla sağlaması, önceki cümleyi veya cümleleri hatırlatmak için orada geçen ögelerin kullanımı esas alınır, bu ögeler çoğunlukla olduğu gibi kullanılır, zamire dönüştürülmez.

Altun Yaruk'taki tekrarların kullanım şekilleri ve görevlerini esas alarak birkaç farklı türü gösterilebilir:

1. Metnin daha önceki cümlesinde geçen bir sözcük veya ifadenin daha sonraki cümlede tekrarlanması;
2. Bir cümlenin sonundaki sözcüğün sonraki cümlenin başında tekrarlanması;

3. Anafor, ardışık cümlelerin veya mısraların aynı sözcük veya sözcük grupları ile başlaması;
4. Epifor, ardışık cümlelerin veya mısraların aynı sözcük veya sözcük grupları ile bitmesi;
5. Aynı kökün ve ondan türetilmiş sözcüklerin tekrarı;
6. Aynı sözcüğün farklı gramer yapılarının kullanımı;
7. Tekrardan oluşan ikilemelerin tekrarı;
8. Sözcüklerin simetrik tekrarı, aynı cümlede birbirine benzeyen tekrar yapılarının simetri oluşturması;
9. Yardımcı sözcüklerin tekrarı;
10. Cümlenin veya onun belirli bir kısmının tekrarı.

***Altun Yaruk*'ta Tekrarların Kullanımı**

Yukarıda da belirtildiği gibi *Altun Yaruk*'ta tekrarlar oldukça yaygındır ve çeşitli görevler taşır. Bu yazıda *Altun Yaruk*'ta görülen tekrarların kullanım nedenleri ve özellikleri incelenecektir. Makalede *Altun Yaruk*'tan verilmiş örnekler Ceval Kaya'nın *Uygurca Altun Yaruk* adlı kitabından alınmıştır, örneklerin çevirisi makalenin yazarına aittir.

Metnin Daha Önceki Cümlesinde Geçen Bir Sözcük veya İfadenin Daha Sonraki Cümlede Tekrarlanması

Altun Yaruk'ta tekrarın en yaygın şekli metinde daha önceki cümlelerdeki sözcüklerin sonraki cümlelerde farklı yerlerde tekrarıdır. Bu tür tekrarlar metinde bağdaşıklığı sağlar, önceki cümledeki konunun hatırlatılmasına ve sonraki cümleyle önceki arasında bağlantı kurulmasına yarar.

Ötrü ol uğurta bu çambudıvit yirtünçü yir suv bay barımlıg bodun kara kök kalık ärtingü ögrünçlüg sevinçlig bolğaylar. Kaçan yalañuklar bu muntağ mänilig tonlıg ögrünçlüg sevinçlig boltuklarınta ötrü ançada bu nom ärdinig artukrak ayasunlar ağırlasunlar (VIII. 17b. 4-12) ‘Sonra o yerde bu çambudıvit dünyasındaki, yer su, zengin halk, gök yüzü, çok sevinçli olurlar. Ne zaman insanlar bu gibi mutlu, sevinçli olurlarsa o zaman bu dinî öğreti mücevherine oldukça çok saygı duysunlar, değer versinler’.

Burada önceki cümledeki *ögrünçlüg sevinçlig bolğaylar* ifadesi sonraki cümlede *ögrünçlüg sevinçlig boltuklarınta* şeklinde tekrarlanır. Böylece “mutlu, sevinçli olmak” kavramı bir daha hatırlatılarak metnin daha iyi anlaşılmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bununla birlikte iki cümle arasındaki ilişki kuvvetlendirilerek metne bağdaşıklık katılmıştır.

Antağ tnlıgılar kim bu nom erdini tultağınta bu ok közünür ajunta ädgü tüşkü tügdüçi, birök ädgü tüşkü tügdüçilär ärsär, kimlär tügdilär erki tip muntağ sakınçtıızlar tursar, amtı bu sakınçtıızlar iyin bu nom erdini tultağınta edgükä tügmiş tnlıgılarıg sözlämiş kargäk (S. 1b. 16 – S. 2a. 1) ‘Öyle canlılar ki bu dinî öğreti mücevheri sayesinde bu görünen dünyada iyi bir ödüle ulaşacaklar, eğer iyi ödüle ulaşacaklarsa kimler ulaştılar ki diye böyle bir düşüncemiz olursa, şimdi bu düşüncemizden dolayı bu öğreti mücevheri sayesinde iyiye ulaşmış canlıları söylemek gerek’.

Ança yorıyu anıñ ara bir balık kapıǵı közünti. Ol balık kapıǵça kigürüp bir bük içiñä iltip taǵdın yınak üzläntürtilär. Taǵdın yınakda körsär män törtä ärklig kan olurur (S. 6b. 9-15) ‘Öylece giderek onların arasında bir şehir kapısı görüldü. O şehir kapısından içeri geçirip bir orman içine gönderip, dağ yönünden yukarı kaldırırlar. Dağ yönünde bir de ne görsem, dört güçlü han tahtta oturuyor’.

Hoey metin yapıcı tekrarlar “şans eseri” tekrarı birbirinden ayırır (Hoey, 1991, s. 56). *Altun Yaruk*’taki tekrarların şans eseri olmadığı, onların kullanımının metinde düzenli olduğu için çevirmen kararı olarak nitelendirilebileceği, metnin oluşturulmasında önemli rol oynadığı, bu nedenle de metin yapıcı tekrar olduğu söylenebilir.

Bir Cümlelinin Sonundaki Sözcüğün Sonraki Cümlelinin Başında Tekrarlanması

Tekrarın bu kullanımında da yukarıdaki gibi önceki cümledeki sözcük sonrakinde tekrarlanır ancak burada tekrarlanan sözcüklerin yeri bellidir. Yani önceki cümlelinin son sözcüğü veya sözcük grubu sonraki cümlelinin başında tekrarlanır. Bu da metnin seslenme açısından daha ilginç ve güzel görünmesine yardımcı olur.

Tekrarın bu türü “çifte tekrar” olarak isimlendirilir: “Çifte yineleme veya çifte tekrar bir cümlelinin ya da dizenin sonundaki kelime ya da kelime gruplarının takip eden cümlelinin ya da dizenin başında tekrar edilmesi ile meydana getirilen biçimbirimsel yinelemelere çifte yineleme denir” (Özkan, 2011, s. 1652). Bu söz sanatına divan şiirimizde “iâde” denir (Özkan, 2011, s. 1652; Dilçin, 2009, s. 486).

Kin bir tuşda kız aş tıltaǵında ud koyun toñuz kaz ödiräk taǵıda ulatı üküş tälim özlügläriǵ ölürüp uluǵ aş içgü kultı. Aş kulu tükätmişdä kin on kün ertmäzkän ötrü ol bäg bälitäg ağır iglädi. İncip igläyü birlä ök sav söz kodup tutar kapar ärkän ölüp bartı. Ölüp bütün ätözi tumılıp, täk yalıñuz yüräki taşında bir tançu eti tumılmadı (S. 2b. 10-22) ‘Sonra bir yerde sıcak yemek sebebinden inek, koyun, domuz, kaz, ördek, tavuk ve bunlardan başka birçok canlıları öldürüp büyük yemek, içki hazırladı (ziyafet verdi). Yemeği hazırlayıp bitirdikten sonra, daha on gün geçmeden, o bey ağır korkunç bir hastalığa yakalandı. Ancak hastalanmasıyla birlikte sözlerini koyup tutuyor, kapıyorken (konuşup anlıyorken) ölüp gitti. Ölerek bütün vücudu dondu, bir tek yüreğinin dışında bir parça eti donmadı’.

Bu örnekte zincirleme tekrarlar görmekteyiz. Üç kez önceki cümlelinin son sözcüğü veya sona yakın olanı sonraki cümlelinin ilk veya ilke yakın sözcüğü olarak tekrarlanmış, sona doğru ise cümlelinin sonundaki sözcük (*tumılıp*) bir sonraki cümlelinin sonunda tekrarlanmıştır (*tumılmadı*). Burada sonraki cümleyi öncekine bağlamakla metin bütünlüğü ve anlamının kolaylığı sağlanmıştır. Tekrarlar metne okuma kolaylığı ve seslenme güzelliği de katmıştır.

Olar barça korkup bälitläp irak täzdilär kaçdılar. Olarnıñ täzmişin körüp ol Kuotau atlıǵ bäg ötrü olarnı okıyu inçä tip tidi (S. 3a. 9-13) ‘Onlar hepsi korkarak, ürkererek uzağa kaçtılar. Onların kaçtığını görüp o Kuotau adlı bey sonra onları çağırıp şöyle dedi’.

Bu örnekte de görüldüğü gibi, bazen son değil, ondan bir önceki sözcük sonraki cümlede tekrarlanır. Bu örnekte anaför da görülür: *olar*.

Män ol bägniñ özinkä tägdükdä koyunıntın bir kaǵda bitig üntürüp maña okıdı. Okısar män ol bitig içintä ol künki biziñ aşda ölürgüçi ud koyun toñuz başlap tınlıǵlarınıñ savı turur.

Savın inçä tir (S. 3b. 7-13) ‘Ben o beyin kendine ulaştığımda koynundan bir mektup çıkarıp bana okudu. Ben okuyunca o mektubun içinde bizim o günkü yemeğimizde öldürülecek inek, koyun, domuz başta olmak üzere, diğer canlıların da sözü durur. Sözüünü şöyle der’.

Anafor ve Epifor

Anafor ve epifor tekrarın türlerindedir ve bunlar tekrarlanan ögelerin metindeki yerine göre belirlenir. Şöyle ki anafor ardışık cümle veya mısraların başında aynı sözcüklerin kullanımı, epifor ise ardışık cümle veya mısraların sonunda aynı sözcüklerin kullanımıdır. Bu iki terimin Türkçe karşılığı olarak önyineleme ve sonyineleme sözcükleri de kullanılır (Aksan, 2004, s. 49).

Anafor

Bir sözcüğün mısra veya cümlelerin başında tekrar edilmesine önceleme ya da anafor denir: “Önceleme ya da bir sözcüğün mısra başında tekrar edilmesi, Türk edebiyatının yalnız klasik döneminde görülen bir düzenleme değildir, zira İslam öncesi eski Türk şiirinde mısra başında (ön ses), ortasında ve sonunda kafiye kullanımı söz konusuydu” (Aslan, 2010, s. 2). Bu terimin Türkçe karşılığı olarak yukarıda belirtilen “önyineleme” sözcüğü dışında “ön tekrar”, “mısra başı tekrarı” sözcüklerinin de kullanıldığı görülür (Özkan, 2011, s. 1651).

Altun Yaruk nazımla yazılmasa da yer yer nazım özellikleri gösterir. Anafor da bu özelliklerden biridir. Cümlelerin ve cümlenin bir bölümünün başında sözcüklerin ve sözcük gruplarının tekrarı anaforu oluşturur.

Altun Yaruk’ta bu özelliği taşıyan bazı parçaların şiir örnekleri olduğu söylenebilir. Şöyle ki mısra başında sözcük tekrarı Eski Türk şiirinin özelliklerindedir: “Eski Türk şiirinde mısra başında redif/sözcük kullanımıyla ilgili örneklerle de karşılaşmaktayız” (Aslan, 2010, s. 4).

Alku nomuğ bilir män. Alku nomuğ ukar män. Alku nomnuğ barınça alku nomnuğ uğurınça tözin tüpin adıra üdürä ukar män (VIII. 22b. 2-7) ‘Bütün dinî öğretiyi biliyorum. Bütün dinî öğretiyi anlıyorum. Bütün dinî öğretinin hepsini, bütün dinî öğretinin sayısınca derinden ayrı ayrı anlıyorum’.

Alp bilgülık nomlarığ ötgürü toplu bilip ukup alku nomlarığ barçanı könisinçä ukmuşka könisinçä tuymuşka könisinçä körmişkä anın bu avant tiltağın män teñrilär urunğutu könisinçä biltäçi sançanaçavı tip atım täginür (VIII. 22b. 23) ‘Güçlü bilge dinî öğretileri sonradan toplu şekilde bilerek düşünüp, bütün dinî öğretilerin hepsini gerçeği gibi düşünmesine, gerçeği gibi duymasına, gerçeği gibi görmesine, onun bu sebebini gerçeği gibi bilecek olan ben tanrıların dövüşsüyüm, adım Sançanaçavıdır’.

Epifor

Mısraların veya cümlelerin sonunda aynı sözcüklerin kullanımı epifordur. Epifor teriminin Türkçe karşılığı olarak sonyineleme dışında ardışık yineleme ve artyineleme terimleri de kullanılır (Özkan, 2011, s. 1652). *Altun Yaruk* tam olarak nazımdan oluşmamışsa da şiire has özellikler de gösterir. Burada cümlelerin sonunda sözcüklerin tekrarı ile epifor ortaya çıkar. Epifor cümlenin veya dizinin sonunda geldiği için metinde ritmi sağlamanın yollarından biridir. Fakat şunu da belirtmek gerekir: “Art yineleme, yalnızca ritim değil, anlamı pekiştirme ve vurgulama görevi de üstlenir” (Mangır, 2023, s. 1892). Yani epiforun ortaya çıkmasında salt

ritmik amaç dışında anlamsal bir yaklaşım, metni daha anlaşılır kılabilmek kaygısı da önem arz eder.

İnçä kaltı äñ ilki alku nomlarnıñ edgüsin ayıǵın adırtlamakka tayanıp, ikinti kara nomlartın irak kitip yürüñ nomlarıǵ tutmakka tayanıp, üçünç sansarıǵ irmämäk nurvanıǵ sevmämäkkä tayanıp törtünç buyanlı bilgä biliglig yoriǵlarıǵ tüpüktürmäkkä tayanıp törtünç buyanlı bilgä biliglig yoriǵlarıǵ tüpüktürmäkkä tayanıp bişinç abışik kılmaklıǵ törü üzä burkanlar sanınǵa kirmäkkä tayanıp, bu ärür biş. Munta yenä bodısataklar äñ ilki alku nomlarnıñ edgüsin ayıǵın adırtlamakka tayanıp, bütmiş bışmış bilgä bilig paramıtıǵ nätägin bütürürlär (IV. 53b. 11-24) ‘Nasıl ki en önceki bütün dinî öğretilerin iyisini, kötüsünü ayırmaya dayanıp, ikinci kara dinî öğretilerden uzak durup dinî öğretileri tutmaya dayanıp, üçüncü sansarayaya ermemek, nirvanayı sevmemeye dayanıp, dördüncü sevaplı, hikmetli yöntemleri (yolları) kullandırmaya dayanıp, beşinci takdis edilmeli (kutlanması, kutsallaştırılması) kanunla budalar sayısına girmeye dayanıp, bunların sayısı beştir. Bundan sonra yine bodhisattvalar en önceki bütün dinî öğretilerin iyisini, kötüsünü ayırmaya dayanıp, olgunlaşarak tamamlanmış hikmeti nasıl yazarlar’.

Anafor ve Epiforun Birlikte Kullanımı

Altun Yaruk'ta tekrarlar o kadar yaygındır ki bazı örneklerde tekrarın birkaç türü bir arada görülür. Anafor ve epiforun da birlikte kullanıldığı örnekler var. Yani ardışık cümlelerin veya cümlelerin bir kısmının önünde ve sonunca sözcük ve sözcük dizilerinin tekrarına rastlanır.

Mäniñ alp sakınǵuluk bilgä biliglig yarukum bar ärür mäniñ alp sakınǵuluk bilgä biliglig yıçınım bar ärür. Mäniñ alp sakınǵuluk bilgä biliglig yoriǵım bar ärür mäniñ alp sakınǵuluk bilgä biliglig yükmäkim... (VIII. 22b. 7-15) ‘Bunu böylece bütün bu dinî öğretileri bilebiliyor, düşünebiliyorum. Benim güçlü, düşünceli, hikmetli ışığım var. Benim güçlü, düşünceli, hikmeti toplamam... Benim güçlü, düşünceli, hikmetli gidişim var. Benim güçlü, düşünceli, hikmetli toplum...’

Bu örnekte cümlelerin önü ve sonu aynıdır, yalnızca içindeki bir sözcük değişir.

Kayu bälǵükä atkanmamak ärsär ol çınju tigmä ertüǵtäǵ kirtü töz ol ok ärür. Kayu ertüǵtäǵ kirtü töz ärsär, ömämäk yemä ol ok ärür (IV. 46a. 15-19) ‘Hangi belirtmeye bağlanmamak ise o en hakiki gerçek esastır. Hangisi en gerçek esas ise düşünmemek de odur’.

Bu örnekte cümlelerin ilk sözcüğü (*kayu*) ve son sözcükleri (*ol ok ärür*) aynıdır. Burada tekrarı biraz daha güçlendirmek için birinci cümlelerin sonuna doğru kullanılan kısım (*ertüǵtäǵ kirtü töz*), ikinci cümlelerin ilk sözcüğünden sonra da kullanılmıştır.

Aynı Kökün ve Ondan Türetilmiş Sözcüklerin Tekrarı

Tekrarın bu türü söz sanatları arasında iştikak olarak bilinir. Özkan ise buna çok ekli yineleme der (Özkan, s. 1653). Bunlara yapım ekli morfolojik tekrarlı yapılar da denir: *vakitli vakitsiz* (Hirik, 2018, s. 51).

Aynı kökün farklı eklerle kullanımına çok ekli yinelemeler adı verilir: “Aynı kökten türemiş değişik yapım ve çekim ekleri almış bir kelimenin yinelenmesiyle yapılır. Yenilenen kelime bir taraftan atasözünde ahengi sağlarken diğer taraftan da sözün hafızada kalıcı olmasına yardımcı olur” (Özkan, 2011, s. 1653). Bu tür tekrarların kullanımında çok dikkat çeken bir

özellik de metinde ahengin sağlanması ve metnin ses yapısının daha edebî bir hâl almasıdır: “Sözcük yinelemeleri ve onların türemiş şekilleri ahengin sağlanmasında ve biçimin arkasında verilen bilginin pekiştirilmesinde önemli bir görev üstlenir” (Parlak, 2009, s. 233).

Aynı kökten sözcüklerin kullanımı bağdaşıklığı sağlayan yöntemlerden biridir (Subaşı Uzun, 1995, s. 84). Bu özellik *Kutadgu Bilig*'de de yaygındır ve orada da bağdaşıklık araçlarından biridir: “Metinde aynı kökten sözcükler -çoğu zaman aynı beyitte- bazen anlam alanı genişleyerek veya daralarak bazen de sözcük türü değişerek sözcüksel bağdaşıklık sağlamak için kullanılmıştır” (Kalsın, 2016, s. 139).

Yukarıda tekrar ve bağdaşıklığın ilişkisine değinildi. Araştırmacılara göre, aynı kökten gelen sözcüklerin kullanımı da bağdaşıklığı sağlamaya yardımcı olur (Gutwinski, 1976, s. 81). Bağdaşıklık aracı olarak aynı kökten oluşmuş farklı sözcüklerin tekrarına karışık tekrar denir: “Burada iki sözlük birimi ortak bir anlamlı biçim birimini paylaşır ancak şekil olarak aynı değildirler yahut şekilce aynıdır fakat farklı dilbilgisel işlev sahiptirler” (Hoey, 1991, s. 53). Böylece karışık tekrarda ya aynı sözcüğün farklı yapım ekleri almış şekilleri veya yapım eksiz ve yapım ekli şekilleri aynı metinde geçer ya da bir sözcüğün yapım eki almamış fakat farklı sözcük türlerine ait şekilleri kullanılır (Hoey, 1991, s. 56).

Altun Yaruk'ta bunun çok sayıda örneklerine rastlanır.

Birök kayu orunta bu nom ärdinig nomlayur ärsär, ol nomladaçı nomçınıñ asan tüpintä barıp ätözümün körkitmädin nomçı adakın topum üzä kötürü tutup bu nom ärdinig eşidü tınlayu tägingäy män. Bu nom ärdinig eşidip nomluğ aşka tok bolmakım üzä çoğum yalınım ögrünçüm sevincim asılıp üstälip ötrü bu altı yigirmi tümän säkiz miñ yoçan kalın yitiñsiz yidiz yağız yir tatıñın üklitü kingürtü täginip tört taluy ögüz içintäki yirniñ toprakın yağlığ yumşak tarığlağ yirlärin şı siläng ädgü kılı tägingäy män (VIII. 16b. 10 – VIII. 17a. 1) ‘Eğer hangi yerde bu dinî öğreti mücevherini öğretirse, o öğretecek öğreticinin köküne gidip vücudumu göstermeden öğretici kaldırarak bu dinî öğreti mücevherini duyacak, dinleyeceğim. Bu dinî öğreti mücevherini duyarak öğreti yemeğine tok olmam için ateşim, alevim, mutluluğum, sevincim uzanıp artarak sonra bu yüz altmış sekiz bin yojana kalın kaybolmayan kahverengi yer tadını çoğaltarak, genişleterek, dört deniz içindeki yerin, toprağın yağlı, yumuşak tarla yerlerini iyi yapacağım’.

Örnekten de görüldüğü üzere bu yolla metinde bir anlam bütünlüğü ve bağdaşıklık kurulmuştur. Aynı zamanda kökün tekrarı metnin seslenmesini güzelleştirmiş ve ona özgün bir ifade katmıştır.

Avantlarınñ tüz tiltağlarınñ tözlärin bälgülärin bilmäk ukmak ola bilgä bilig titir (IV. 45b. 3-5) ‘Nedenlerin, doğru sebeplerin esaslarını, belirtilerini bilmek, düşünmek olarak hikmet bağışlar’.

...bilgüklü biltäçili bälgülärig ikägüni tarmakları üzä bilgä biligig bütürü köñüllärin edgükä ayığka ilintürmädin yapşınturmadın atkaksızın ap arığ süp süzük tüp tüz kılurlar (IV. 47a. 17-22) ‘...bilgili, bilen belirtilerin ikisini dağıtmaları ile hikmete tanıklık eden gönüllerini iyiye, kötüye bağlamadan, yapıştırmadan, bağımsız, tertemiz, çok saf, dosdoğru yaparlar’.

Aynı sözcüklerin farklı gramer yapılarında kullanımına da *Altun Yaruk*'ta sıkça rastlanır: “Tekrarlı formlar çeşitli gramer biçimlerinden faydalanarak karşılaştırma semantiğini içeren

analitik yapılardır. Bu yapıların özellikle isim çekiminde kullanılan morfeplerin, isim dışındaki niteleyicilerle çekimlenerek oluşturulması, en dikkat çekici özelliğidir” (Ağca & Azılı 2020, s. 122).

Tekrarın bu şekli de metinde bağdaşıklığı sağlayan özelliklerdendir: “Bir sözcüğün, önündeki ya da arkasındaki tanımlıkları değiştirerek metnin farklı yerlerinde tekrar etmek metindilbilimde çok bağımlı artgönderim adını almaktadır” (Parlak, 2009, s. 126). Bu özellikle *Altun Yaruk*'ta yaygın olarak karşılışırız.

Aynı Kökün Beraber Kullanılan İsim ve Fiilde Tekrarlanması

Sakınç sakın- ‘**düşünceyi düşünmek**’: *Anı için atı kötrülmüş ayağka tögimlig teñrim ol uğurtaki yalañuklar maña utlı sevinç tögürmök köñülin inçä tip sakınç sakınсарlar* (VIII. 18a. 9-13) ‘Onun için adı yüksek saygıdeğer tanrım o rastlantıdaki insanlar bana ödül sevinç ulaştırmak isteğı ile öyle diye düşünsele’.

Burada fiilin anlamı kuvvetlendirilir. Bu ifade tarzı Eski Türkçe metinler için oldukça yaygındır.

Ämgäk ämgän- ‘**eziyet çekmek**’: *Yenä kamağ biş ajun tınlıg oğlanı biligsiz basıtıp ätözün köñülin ülgüsüz kolusuz açıg tarka ämgäklär ämgänmişlärin anı yenä bilinmädin tuyunmadın ärtinğü irinçkänçig tsuyurkançig yorımışların körürlär* (IV. 46b. 18-24) ‘Yine bütün beş dünya canlı oğullarının bilgisiz ezilmiş vücudu ile, gönlü ile, ölçüsüz, sayısız acı ıstırap eziyetler çektiklerini, onu yine bilmeden duymadan son derece zavallı olup gittiklerini görürler’.

Yoriğ yori- ‘**yol gitmek, yolda yürümek**’: *Yoriğda yoriğaçıg ötrü olarnı amrayurlar sevärlär* (VIII. 32b. 3-5) ‘Yolla gideceğinden sonra onları severler’. *İki türlüg yoriğig yoritğuka kodğuka ötlämiş üçün bodunun körkütmişkä bälğülüg edğüli ayıgılı tüş utlıg anın bulur* (VIII. 35a. 22 – VIII. 35b. 4) ‘İki türlü yolla gitmeyi koymayı rica ettiğı için halkını göstermiş olana belirli iyili kötülü ödülleri onunla bulur’.

Aynı Kökten Olan İsim ve Sıfatın Beraber Kullanımı

Bilgä biliglig ‘**hikmetli**’: *Anta ötrü tükäl bilgä biliglig teñri teñrisi burkan yir katunınıñ bu ötügin eşidü yarlıkap inçä tip yarlıkadı* (VIII. 21a. 11-14) ‘Ondan sonra bütün hikmetli tanrılar tanrısı buda yer hatununun bu ricasını duymuş buyurup şöyle buyurdu’.

Törüsüz törü ‘**kanunsuz kanun**’: *Törüsüz törüdä körsär yenä törüsüz ärmäz* (VIII. 32b. 2-3) ‘Kanunsuz kanunda görürse yine kanunsuz olmaz’.

Birinci örnekte isim ve sıfat birbirinin anlamını destekler, ikincide ise birbirini yadsır niteliktedir. Buda sıfatları yapan *-liğ* ve *-siz* eklerinin oluşturduğu anlamla birebir bağlantılıdır. Benzer yapılar günümüzde de görülür: *ümitsiz ümit, yalnız yalnızlık* (Burgucu, 2019, s. 52).

Aynı Kökten Olan İki Sıfatın Kullanımı

Yimiş söğüt olarta öñräsintä tatıgılıg tüş yimişlär birtäçi. Bu tiltağdın isilär bolar barça yenä tögşilip irig açıg tatıgsız tüş yimişlär yemä törüyür (VIII. 33a. 14-20) ‘Meyve ağaçları onlardan öncesinde tatlı meyveler verecek. Bu sebepten hanımlar onlar hepsi yine toplanıp, iri acı tatsız meyveler de türer’.

Bu örnekte *tatılığ* “tatlı” ve *tatısız* “tatsız” sözcüklerinin karşılıklı kullanımı tezat oluşturmaya yardımcı olmuştur.

Tüplügüg tüpsüzüg ömäzlär. Ürlüklügüg ürlüksüzüg ömäzlär (IV. 46a. 21-22) ‘Köklüyü, köksüzü düşünmezler. Devamlıyı, devamsızı düşünmezler’.

Aynı Sözcüğün Farklı Gramer Yapılarının Kullanımı

Aynı kökten farklı yapım ekleri ile türemiş sözcüklerin beraber kullanımının yanı sıra Eski Uygur metinlerinde aynı sözcüğün farklı çekim ekleri almış şekillerinin bir arada kullanımı da görülür: “Eski Uygur Türkçesi manzum metinlerinde mısra başı kafiye düzeni için şairler, biz sözcüğü (ve çekimlenmiş hallerini) olumlu ve olumsuz yapılarını mısra başında kullanmak suretiyle şiirin geleneksel formuna uyum sağlamışlardır” (Besli, 2021, s. 92).

Fiillerin Farklı Şekillerde Tekrarlanması

Ötrü ol yumışçı yekläär kälip istäp tüzüdä ayıtıp yemä ök bulmadın yanturu kälip bulmadımız tip ötüntilär (S. 7a. 19-22) ‘Sonra o haberci şeytanlar gelip isteyip doğrusunda söyleyip de hiç bulmadan yine gelip bulmadık diye rica ettiler’.

Bu örnekte *bul-* fiilinin zarf fiil ve görülen geçmiş zamanın 1. çoğul kişi şeklinin olumsuz kullanımıdır.

Bir İsim ve Onun İyelik Ekli Şeklinin Birlikte Kullanımı

Teyri teyrisi ‘tarılar tanrısı’: *Ötrü ol ödün yir katunu teyri teyrisi burkanka inçä tip ötünti* (VIII. 19b. 5-7) ‘Sonra o zaman yer hatunu tanrı tanrısı budaya şöyle dedi’.

Bunlara sözcük öbeğinde kurucu yinelemeleri de denir: oğullarının oğulları, dostunun dostu, düşmanının düşmanı (Burgucu, 2019, s. 49). Bu yolla ismin anlamı kuvvetlendirilir, onun ifade ettiği bu adı taşıyanların en yücesi olarak kabul edilir.

Bir Sıfat ve Onun Bulunma-Çıkma Durum Ekli Şeklinin Birlikte Kullanımı

Täriñdä täriñ ‘derinden derin, en derin’: *Biz bu künki kutluğ küntä üzäliksiz üstünki yig täriñdä täriñ bu nom ärdiniğ eşidgäli bolup sakınu sözläyü yitiñsiz uluğ buyan ädgü kalıñç kazğantımız* (VIII. 18b. 3-8) ‘Bu bu günkü kutlu günde en yüce, iyi, derinden derin bu dinî öğretisi mücevherini duymalı olup düşünerek, söyleyerek, kaybolmayan büyük sevap kazandık’.

Başdında başdınkı ‘öncekinden önceki, en önceki, ilk’: *Bu savığ nä eşidü birlä ök ötrü män başdında başdınkı yiti süzük köñülüm üzä ol ol tıñlılarığ ölürtmiş ayığ kalıñça ökünü katınu koduru süzük kirtküñç köñültä turup* (S. 6a. 9-15) ‘Bu sözü duyduğumdan hemen sonra, ben en önceki keskin saf gönlümle o canlıları öldürmüş kötü emelden pişman olarak, üzülen bütünü saf, gerçek gönülde durup’.

Bu şekil günümüzde de kullanılmaya devam eder: Yanına gittiğimde kötüden kötü durumdaydım (ÖÜ) (Burgucu, 2019, s. 69). Bu yapıların isimlendirilmesi ile ilgili çeşitli görüşler vardır. Mehmet Dursun Erdem bu konuda şöyle yazar:

Kelime+ayrılma hâli+kelime+yönelme hâli yapısında, *kündin küñge, yıldın yulka, avvalındın ahiringa* gibi kelimelerin ikileme veya yineleme olması mümkün değildir. Çünkü ikilemelerde ve yinelemelerde, öbeği oluşturan her iki unsur aynı eki almalıdır. İki unsurun da söz dizimi

bakımından aynı durumda bulunması ve aynı ögeyi temsil etmesi gerekir. Bu tür yapılarda bu özellikleri göremiyoruz. Bu sebeple bunlar, belki deyim olarak kabul edilebilirler, ancak ikileme ve yineleme olarak tanımlanması uygun değildir (Erdem, 2005, s. 192).

Araştırmacının bu yapıları tam niteleyebilen bir isim göstermediğini görürüz. Bu yapılar karşılaştırma ifade eden yapılar olarak da kabul edilmektedir (Ağca, Azılı, 2020).

Bu yolla sıfatın ifade ettiği özellik kuvvetlendirilmekte, onun ait olduğu varlığın bu özelliğe en güçlü, en fazla sahip olduğu belirtilmektedir.

Tekrardan Oluşan İkilemelerin Tekrarı

İkilemeler ve tekrarlar konusu tartışmalı konulardandır. Özkan ikilemeleri tekrarların - onun tabiri ile yinelemelerin- bir türü olarak gösterir (Özkan, 2011, s. 1654). İkilemelerin bir türü olan yinelemeler de tekrara dayanır, tekrar üzerinde kurulur. Ancak burada tekrar söz sanatı yahut bağdaşıklık ögesi olarak yer almaz. O yüzden de buradaki tekrar yukarıdaki örneklerde sunduğumuz tekrardan farklıdır.

Sıfat tamlamasında tamlayan kurucusunun ikileme (tekrar) olması gibi de ifade edilen (Burgucu, 2019, s. 53) bu özellik Eski Uygur metinlerinde oldukça yaygındır: “Eski Uygurca metinlerde kimi sıfatların herhangi bir ek olmadan tekrar edilmesiyle meydana gelmiş karşılaştırma örnekleri tanıklanmaktadır. Bu tür formlarda niteleyiciler tekrar edilerek bağlama bağlı olmak kaydıyla karşılaştırma ve üstünlük ifade etmektedir” (Ağca & Azılı 2020, s. 120).

Aynı sözcükten oluşan ikilemelere yineleme de denir (Erdem, 2005, s. 191). Bunlar *Altun Yaruk*'ta çok yaygındır ancak bu yalnızca *Altun Yaruk* için değil, diğer dinî metinler için de geçerlidir: “Bunun en önemli sebeplerinde birisi, dinî içerikli eserlerdeki anlatımın gücünü artırmak ve metni daha etkileyici kılmaktır. Konuşma sırasındaki jest ve mimiklerin yerini yazı dilinde ikilemeler almış, kuvvetli vurgu sağlayarak metnin okuyucuyu etkilemesi sağlanmıştır” (Erdem, 2005, s. 195). Bunun nedeni dinî metinlerin okuyucuya daha iyi ulaşmak ve bütün içeriğini iyice anlatmak isteğidir. Bu bağlamda, dinî metinlerin ifade ettiği meseleler olabildiğince güçlü şekilde vurgulanır ve pekiştirilir.

Biz burada ikilemelerden değil, ikilemelerin tekrarından söz edeceğiz. Şöyle ki bazı cümlelerde aynı ikileme -özellikle de yineleme- tekrarlanır. Bu durum sözcük tekrarına çok benzese de tekrarlananın ikileme olması anlamın daha da kuvvetlendirilmesine yol açar.

Altun Yaruk'ta tekrardan oluşan ikilemelerin tekrarına aşağıdaki örneği gösterebiliriz:

Anta antağ antağ sav ünti antağ antağ küntä yalañuk yirtinçüsintäki çañ bağlığ kuotau atlığ kişi özlügläriğ ölürtmiş üçün ökünüp tuyenup altun öñlüğ yaruk yaltrıklığ kopda kötrülmiş nom iligi atlığ nom erdinig tüzü tükäl bititgükä küsüş öritip kut koltı (S. 7b. 11-19) ‘Oradan öyle öyle söz öyle günlerden insan dünyasındaki Çan kabilesinden olan Kuotau adlı insan canlıları öldürdüğü için pişman olup, altın renkli ışıklı herkesten yüce öğreti hükümdarı adlı öğreti mücevherini tamamen doğru yazmayı arzu ederek niyaz etti’.

Burada tekrardan oluşan ikilemenin tekrarı anlamı kuvvetlendirmekle kalmayıp aynı zamanda tekrarı da kuvvetlendirir. Böylece metnin ifade gücünü artırır. Tekrarlı ikilemeden ziyade, tekrarlı ikileminin kendisinin tekrarlanması tekrarın söz sanatı olma görevini daha iyi yansıtır.

Sözcüklerin Simetrik Tekrarı

Ürlüksüz üçün **ämğäkin ämgäk** üçün **mänsizin mänsiz** üçün *kuruğın körürlär* (IV. 46b. 9-10) ‘Devamsız olduğu için eziyetli eziyet olduğu için, bensiz ve bensiz olduğu için kuruluşunu görürler’. Burada *ämğäk* ve *mänsiz* sözcükleri ve onların *-in* eki almış şekilleri simetrik olarak tekrarlanmıştır.

Aşağıdaki örneklerde aynı sözcüğün tekrarı ile simetri oluşturulmuştur:

*Yenä öz öz orunlarıntaki kişilärkä bu nom ärdini içintäki **birärkäyä** yöläşürügin **birärkäyä** bölükin **birärkäyä** üjük akşar padakın **birärkäyä** utpad tıltağın **birär birär** burkanlar atın **birär birär** bodısatavlar atların **birär** şlokun **birär** padakın vıyançanın äñ mintın bu nom ärdininiñ atın ärsär yemä nomlasunlar sözläsünlär* (VIII. 18b. 17 – VIII. 19a. 4) ‘Yine kendi yerlerindeki insanlara bu öğreti mücevheri içindeki bir tanecik kıyaslamasını, bir tanecik bölümünü, bir tanecik hecesini, şiir parçasını, bir tanecik yaratılış sebebini, birer birer Budaların adını, birer birer bodhisattvaların adlarını, birer şlokunu, birer padakını, vıyançanını en azından bu öğreti mücevherinin adını olsa da öğretsinler, söylesinler’.

Yukarıdaki örnekte tekrarın üç aşamalı olduğunu görmekteyiz. Önce daha kuvvetli anlam taşıyan sözcük (*birärkäyä* – bir sayısının üleştirme şekli olan *birär*’in *-käyä* küçültme ve kuvvetlendirme eki ile yapılmış şekli), sonra daha az kuvvetli şekil (*birär* üleştirme sayısının tekrarı), daha sonra ise kuvvetlendirme ifade etmeyen yalın şekil (*birer*) kullanılmıştır. Tekrarlanan sözcüklere bağlı olarak onlardan sonra gelen sözcüklerin de şekli değişir: İlk tekrarda (*birärkäyä*) tekil sözcükler kullanılmaya karşın (*yöläşürügin, bölükin, padakın, tıltağın*), ikinci tekrarda çoğul sözcükler kullanılmış (*burkanlar atın, bodısatavlar atların*), üçüncü tekrarda ise yeniden tekillere dönmüştür (*şlokun, padakın*).

*Äñ mintın bu nom erdini içintäki **bir** şlok **bir** padak nomuğ **bir** burkannıñ **bir** bodısatavnıñ atın bu nom erdininiñ başdınkı atın yemä boşgunup tutup ösär sakınsar atasar yükünsär ağır ayağ tapığ uduğ kılzarlar olarnı barça küyü küzätü tuta tägingäy män* (VIII. 22a. 9-17) ‘En azından bu öğreti mücevherinin içindeki bir şlok, bir padak (şiir parçası) öğretiyi bir budanın, bir bodhisattvanın adını, bu öğreti mücevherinin önceki adını da öğrenip tutup düşünürse, adını anarsa, secde ederse, büyük saygı, hizmet, itaat ederlerse, onların hepsini koruyarak saklayacağım’.

*Ol nomsuz törüsüz yavız kişikä edgü **öglisin** ayığ **öglisin** yemä ançulayu ok .. tüp tüz körgü ol bir yanlığ, tevli turuş yolunta, köni törüg tutdaçı, bæg är bolsar çın kirtü il içintä bultukmaz* (VIII. 36b. 6-13) ‘O öğretisiz, kanunsuz, kötü insana iyi düşüncelisini de, kötü düşüncelisini de öylece dosdoğru görecektir bir tür hileli kavga yolunda, gerçek kanunu tutacak bey er olursa, gerçek devlet içinde bulunmaz’.

2.8. Metinde Yardımcı Sözcüklerin Tekrarı

Altun Yaruk’ta yardımcı sözcüklerden bağlaç ve sontakıların tekrarı görülür. Özkan Türkçede yineleme türlerinden biri olarak bağlaç yinelemelerinden söz eder (Özkan, 2011, s. 1653). Aşağıdaki cümlede bunun bir örneği görülmektedir:

*Ögä küläyü täginür män tip munça sakınu tükätip **azu** sängrämlärtä **azu** kântlärtä **azu** suzaklarta **azu** evlärtä **azu** kuruğ yirlärtä nom nomlağuluk nomluğ orunlarta nom tıñka barıp*

yinçürü töpün yükünüp bu ärdinig eşidsünlär (VIII. 18a. 16-23) ‘Överim, meth ederim diye, bunca düşünüp bitirerek, ya manastırlarda, ya kentlerde, ya köylerde, ya evlerde, ya kuru yerlerde, dini öğretiyi öğretmeli öğretili yerlerde öğreti dinlemeye gidip, baş eğerek secde edip bu mücevheri işitsinler’.

Bu örnekte bağlacın tekrarı metne bütünlük katmakla beraber cümlede simetriyi de oluşturmuştur. “Bağlaçların yinelenmesi” ile söze müzikal bir etki katılır ve bu etki ile de sözün kulağa daha hoş gelmesi sağlanır” (Özkan, 2011, s. 1653). Burada da bağlacın tekrarı ile metnin ses yapısı edebî özellik kazanmıştır.

Takı yemä kaltı tül tüg yilvi tüg köyik tüg köligä tüg salkım tüg yaşın tüg bulut tüg közdäki kök tüg yula tüg baksızın yarpsızın körürlär (IV. 46b. 11-15) ‘Bununla beraber nasıl rüya gibi, büyü gibi, yanık gibi, gölge gibi, soğuk gibi, şimşek gibi, bulut gibi, gözdeki mavilik gibi, meşale gibi, sert olmadan, güçsüz görürler’.

Bu örnekte ise *täg* sonrakısı neredeyse bütün sözcüklere getirilmiş ve cümleye özel bir şekil katmıştır. Bu da cümleyi düzyazı biçiminden uzaklaştırarak nazıma yaklaştırır.

Cümlelerin veya Onun Belirli Bir Kısımının Tekrarı

Atı kötrülmüş teyrim bu iduk daranığ yüz säkiz sözlöp mini okısar .. män ötrü ol orunta kälî tägingäy män. Birök kim kayu tnlıglar mini körüp birlä sözläşäyin tıp sakınsarlar ötrü kaltı aşnukı törüçä kılıp bu daranığ sözläsünlär daranısı bu ürür. Atı kötrülmüş teyrim birök kim kayu kişi bu daranığ yüz säkiz sözlöp yenä öhräki daranığ yemä sözläsär. Män ötrü ätözümün körkitip kop küsüslärin kanturğay män. Bu ötügüm näñ igid äzüg bolu täginmäğäy. Anın bu daranığ sözlägälir ärkän azu ätöz küzätgülik daranığ sözlümüş kürgük daranısı bu ürür ... Atı kötrülmüş teyrim bu daranığ bir otuz kata sözlöp biş türlüğ tüşrük yip üzä bir otuz tügüp sol sol oñ öşünintä basun ötrü ätözi küglüg küzätiglig bolğay korkınç ayınç bolmağay (VIII. 20a. 18 – VIII. 21a. 3) ‘Adı yüksek tanrım bu kutsal büyüğü yüz sekiz kez söyleyip beni çağırırsa ben sonra o yerden geleceğim. Eğer hangi canlılar beni görüp birlikte konuşalım diye düşünürlerse sonra önceki kanuna göre hareket ederek bu büyüğü söylesinler, büyüğü budur. Adı yüksek tanrım eğer kim bu büyüğü yüz sekiz kez söyleyip yine önceki büyüğü söylerse ben sonra vücudumu göstererek bütün arzularını hayata geçireceğim. Bu söylediğimde hiçbir yalan dolan olmayacak. Onunla bu büyüğü söylerken yoksa vücudu koruyan büyüğü söylemek gerek, büyüğü budur. ... Adı yüksek tanrım bu büyüğü yirmi bir defa söyleyip beş türlü ip üzerinde yirmi bir düğüm atıp sol, sol ve sağ tarafından bastır, o zaman vücudunu ondan koruyacak, korku endişe olmayacak’.

Burada metnin büyük bir kısmının tekrar üzerinde kurulduğunu görürüz. Metinde bu tarz yaygın tekrarları tekrar ağları olarak da isimlendirirler. Bazen tekrarları içeren cümleler birbirinden belirli uzaklıkta olur. Bu durumda onlar ağ oluşturur (Hoey, 1991, s. 100). *Altun Yaruk*'ta da böyle ağlara rastlanır. Onlar metnin bütünlüğünü sağlamaya yardımcı olurlar.

Cümlelerin tekrarında çoğunlukla yüklemnin şeklinin değiştiğini görmekteyiz. Yukarıdaki örnekte metnin neredeyse tamamen tekrarlarından kurulduğunu görürüz. Bu tekrarlar metnin anlamına ilişkin olmakla birlikte (dileklerinin hayata geçmesi ve kötülüklerden korunmak için okunması gereken dualar ve onların kaç kez okunması gerektiğini anlatır) metne bağdaşıklık

katar, cümleleri birbiri ile ilişkilendirir. Bunun yanı sıra bu tekrar metne seslenme güzelliği getirir ki bu da dinî metinlerin dinleyicinin dikkatini çekmesini ve akılda kalmasını sağlar.

Ol buyanıñnıñ küçintä sän ölürmüşçä tınlıǵlar ol yulkı ajunıntakı ämgükdin ozsun kurtulsunlar tip kut koluntuñ. Bu tiltaǵdın ol ança tınlıǵlar yulkı ajunıntakı ämgükdin ozup kişi ajunınta toǵdılar (S. 8a. 17-23) ‘O sevabın gücünden sen ölüyormuşçasına, canlılar o hayvanlar dünyasındaki eziyetten kaçsın kurtulsunlar diye niyaz ettin. Bu sebepten öyle canlılar hayvanlar dünyasındaki eziyetten kurtulup insanlar dünyasında doğdular’.

Bu örnekte de cümlenin bir kısmı fiilin farklı bir şekilde kullanılması ile tekrarlanır. Birinci cümledeki isteğin ikinci cümlede hayata geçmesi gösterilir yani burada tekrar salt metnin anlamından kaynaklanır.

Sonuç

Yukarıdaki örnekler tekrarların *Altun Yaruk*’ta ne kadar yaygın olduğunu gösterir. Aynı zamanda tekrarların bu eserde ne kadar farklı ve çeşitli görevler üstlendiğini de görürüz. Şöyle ki tekrarların özellikle bir düzyazı metninde esas görevi metinde bağdaşıklığı sağlamak, onun parçalarının birbirine bağlanmasına yardımcı olmaktır. Bunun dışında tekrarlar metnin ses yapısını güzelleştirir ve metne ritim katar. Dinî metinlerde önemli olan metni daha anlaşılır kılmak, metindeki kavramları vurgulamaktır ki bu sayede dinî metin daha geniş kitleye yayılabilir. Bu da metinde vurgulanmak istenen sözcük ve ifadelerin tekrarı ile mümkün olur.

Altun Yaruk’ta tekrarların çeşitli kullanım şekilleri görülür. Bir cümlenin sonundaki sözcüğün sonraki cümlenin başında tekrarlanması, metnin daha önceki cümlesinde geçen bir sözcük veya ifadenin daha sonraki cümlede tekrarlanması, anaför (ardışık cümlelerin başında sözcük tekrarı) ve epifor (ardışık cümlelerin sonunda sözcük tekrarı), aynı kökün ve ondan türetilmiş sözcüklerin tekrarı, tekrardan oluşan ikilemelerin tekrarı, sözcüklerin simetrik tekrarı, metinde yardımcı sözcüklerin tekrarı, cümlenin veya onun belirli bir kısmının tekrarı, vb. bu kullanım şekillerindedir.

Tekrarlar yukarıda belirtilen görevleri taşıdığına ve anlam ve bağdaşıklık gibi nedenlerle kullanıldığında bile metnin ses yapısını güzelleştirmekten ve metni akılda kalıcı etmekten geri durmaz. Seslenme açısından homojen olan ve söz diziminde simetriye sahip bir metin her zaman daha akılda kalıcı ve dikkat çekicidir. Okuyucu bu tür metinleri daha iyi benimser ve anlar. *Altun Yaruk*’un çevirmeni bilinçli olarak tekrarlardan yararlanmış ve böylece akıcı, akılda kalıcı ve anlaşılır bir metin ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Ağca, F. & Azılı, K. (2020). Eski Uygurcada “tekrarlı karşılaştırma formları” üzerine. *Prof. Dr. Vahit Türk Armağanı* içinde (s. 115-124). Kesit Yayınları.
- Aksan, D. (2004). *Cumhuriyet döneminden bugüne örneklerle şiir çözümlemeleri*. Bilgi.
- Aslan, Ü. (2010). Bâbur divanında öncelemeler ve öncelemelerde paralelizm. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 4, 1-26. <https://doi.org/10.15247/dev.60>
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut hikâyelerinin metin dil bilimsel yapısı* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=aWZfdYQ1sMOLcgJIHgh8JQ&no=odWGM5IZb1TsXA8QWq_HQ
- Balyemez, S. (2020). Bağdaşıklık ve Dede Korkut Hikâyeleri’nde bağdaşıklık görünümleri. *Turkish Studies*, 5(4), 133-173. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1759>
- Besli, N. (2021). Eski Uygur Türkçesi manzum metinlerinde “baş kafiye” usulleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(77), 87-95.
- Burgucu, B. (2019). *Türkçede söz dizimsel yinelemeler* [Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=8RrjBEGHcdMYjjLocaHi7w&no=KkAf6yr3H99956afKSSxLQ>
- Erdem, M. D. (2005). Harezmi Türkçesinde ikilemeler ve yinelemeler üzerine. *Bilig*, 33, 189-225.
- Gutwinski, W. (1976). *Cohesion in literary texts: A study of some grammatical and lexical features of English discourse*. Mouton de Gruyter.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Hirik, E. (2018). Türkçede tekrarlı yapı sınıfları. *Türkiyat Mecmuası*, 28(2), 37-65. <https://doi.org/10.18345/iuturkiyat.497573>
- Hoey, M. (1991). *Patterns of lexis in texts*. Oxford University Press.
- Kalsın, Ş. (2016). Bağdaşıklık ve Kutadgu Bilig’de sözcük bağdaşıklığı. *Folklor/edebiyat*, 22(88), 131-146.
- Kaya, C. (1994). *Uygurca Altun Yaruk: Giriş, metin ve dizin*. Türk Dil Kurumu.
- Lüleci, M. (2016). Edebî metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık: “Sisler bulvarı”, “Tutunamayanlar” ve “Müthiş bir tren” örneğinde Türk edebiyatına metin dilbilimsel bir yaklaşım. *Turkish Studies*, 11(4), 595-634. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9121>.
- Mangır, M. (2023). Değiş bilimsel araçlar açısından Necip Fazıl Kısakürek’in şiirleri. *Turkish Studies*, 18(3), 1885-1906. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.72231>
- Onursal, İ. (2003). Türkçe metinlerde bağdaşıklık ve tutarlılık. A. Kıran, E. Korkut, S. Ağildere (Haz.), *Günümüz dilbilim çalışmaları* içinde (s. 121-132). Multilingual Yayınları.
- Özkan, İ. (2011). Türk atasözlerinde yinelemeler. *Turkish Studies*, 6(1), 1649-1656. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2073>

- Özkan, M. (2015). Edebiyatta dil kullanımı. *Türk dili ve Edebiyatı Dergisi*, 52, 65-77.
- Parlak, H. (2009). *Kutadgu Bilig'in metinbilimsel yapısı* [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi].
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=zeyi24-GA5NiW9Pb4n32PQ&no=gc0O0wk1BDy4IeRHedr9qg>
- Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının metinbilimsel yapısı*. Simurg.
- Uzun, M. (2017). Edebî metinlerde kişisel çağırışına dayalı bağdaşıklık unsurları. IX. *Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu* içinde (s. 721-734). İnönü Üniversitesi.
- Üstünova, K. (2001). Söz sanatlarının oluşmasında tekrarların rolü. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 49, 234-244.